

УДК 159.923-053.6:338.48-52
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-2-14

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СФЕР ТА ПОЗИЦІЙ ЦІЛЬОВОЇ СПРЯМОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Шилова Ніна Ігорівна,
викладач кафедри психології

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Ninokshilova21@gmail.com
ORCID 0000-0003-0548-9266

Метою даного дослідження є теоретично обґрунтувати та емпірично вивчити сфери цільової спрямованості студентів-психологів, особливості їх розвитку в процесі навчання.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні, методи обробки даних, методи математичної статистики.

Результати. Теоретичним підґрунтям побудови програми розвитку цільової спрямованості особистості студентів під час навчальної діяльності виступають положення про розвиток особистісного потенціалу як детермінанти становлення особистості, вчення про позиції особистості: егоцентричну, раціональну та альтруїстичну, теорія планомірного формування розумових дій та понять П.Я. Гальперіна, яка розв'язує проблему незібраності та хаотичності в поведінці підлітків шляхом структурування їхньої діяльності у відповідні схеми робочої карти, за допомогою яких можна легко і швидко виконувати будь-яку діяльність із мінімальними затратами часу. Основними психологічними умовами розвитку цільової спрямованості виступали: визначення головних принципів функціонування групи (активність, зворотний зв'язок, довіра, доброзичливість, суб'єктивність висловлювань, конфіденційність); проведення теоретичних занять за партами, виставленими в коло; використання схем орієнтовної основи дії (ООД) під час засвоювання нового теоретичного матеріалу та відпрацювання практичних навичок; проведення рефлексії в кінці навчального тижня. Під час реалізації корекційної моделі та апробації психологічного супроводу встановлено: зниження агресивності до оточуючих та прийняття цілей, поліпшення успішності, розвиток навчальної мотивації, збільшення рівня самостійності, організованості, наполегливості, розвиток позитивного ставлення до себе, прийняття власних недоліків та невдач інших людей, поява бажання допомогти, розвиток оптимізму. Виявлено перехід від переважання егоцентричної позиції під час констатувального експерименту до альтруїстичної в кінці психологічної корекції.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми та емпірична частина дослідження цільової спрямованості показали, що продовження дослідження цієї області психології особистості є перспективним, адже спрямованість являє собою вищу ланку її структурної організації та потребує нагального розвитку.

Ключові слова: юнацький вік, цілі, цілепокладання, мотиви, альтруїстична позиція, раціональна позиція, егоцентрична позиція, орієнтовна основа дії, рефлексія.

INDIVIDUAL-PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF THE SPHERES AND POSITIONS OF STUDENTS' GOAL ORIENTATION

Shylova Nina Ihorivna,
Candidate of Psychological Sciences,
Lecturer of the Department of Psychology
Petro Mogyla Black Sea State University

Ninokshilova21@gmail.com
ORCID 0000-0003-0548-9266

The purpose of this research is to theoretically substantiate and empirically examine the areas of target orientation of students-psychologists, peculiarities of its development in the process of learning.

Methods of research: theoretical, empirical, methods of data processing, methods of mathematical statistics.

Results. The theoretical basis of the development of the program of development of the target orientation of the student's personality during the educational activity is the provision on the development of personal potential as determinants of personality formation, the doctrine of the position of the individual: egocentric, rational and altruistic, the theory of the systematic formation of mental actions and the concepts of P.Ya. Halperin, who solves the problem of immoderation and chaos in the behavior of adolescents by structuring their activities into the corresponding work card diagrams, by which they can easily and quickly perform any activity with minimal time. The main psychological conditions for the development of the target orientation were: definition of the main principles of the functioning of the group (activity, feedback, trust, benevolence, subjectivity of statements, confidentiality); conducting theoretical classes at the departments placed in the circle; using schemes of indicative basis of action during the assimilation of a new theoretical material and the development of prac-

tical skills; Conducting reflection at the end of the academic week. When implementing a correctional model and approbation of psychological support, it was established: reduction of aggressiveness towards others and adoption of goals, improvement of success, development of educational motivation, increase of autonomy, organization, persistence, development of positive attitude towards oneself, acceptance of own disadvantages and failures of other people, the emergence of desire to help, development of optimism. The transition from the predominance of egocentric position during the confirmatory experiment to the altruistic at the end of the psychological correction was revealed.

Conclusions. The theoretical analysis of the problem and the empirical part of the study of the target orientation have shown that the continuation of the study of this area of personality psychology is promising, since the focus is a higher level of its structural organization and needs urgent development.

Key words: *age, goals, integrity, motives, altruistic position, rational position, egocentric position, indicative basis of action, reflection.*

Вступ

Актуальність дослідження визначається соціальною значущістю проблеми розвитку цільової спрямованості особистості студентів-психологів, оскільки від її вирішення залежить якість життя людини, її внутрішні зміни та саморозвиток. Новизна теми полягає в тому, що в даній роботі комплексно досліджено феномен цільової спрямованості юнацького віку як виявлення розвитку особистісного потенціалу; обґрунтовано та експериментально апробовано систему роботи з підвищення рівня цільової спрямованості шляхом активізації структурних компонентів та розвитку особистісних якостей (гуманність, альтруїзм, оптимізм, авантюризм, самостійність, організованість, наполегливість) студентів-психологів в умовах вищого навчального закладу.

Метою даного дослідження є теоретично обґрунтувати та емпірично вивчити сфери цільової спрямованості студентів-психологів, особливості їхнього розвитку в процесі навчання.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Стосовно окресленої проблематики можна виокремити напрями досліджень, які стосуються особистості в цілому (В.В. Рибалка, О.П. Саннікова, Е. Фромм, К. Юнг та ін.), спрямованості особистості (Л.В. Долинська, С.Д. Максименко, та ін.), взаємозв'язку цілей і мотивації діяльності (Б.Ф. Ломов, Є.М. Нікіреєв, В.А. Семиченко та ін.), процесів цілеутворення (О.Ф. Коган, О.К. Тихомиров та ін.) та перспективи майбутнього часу (К.О. Абульханова-Славська, К.К. Платонов). Цільова спрямованість розглядається системно в контексті мотиваційної сфери особистості (В.С. Вуколов, О.П. Гащук, С.Д. Максименко та ін.), виконання творчих завдань (В.Є. Клочко, В.О. Моляко, І.Д. Бех), самоактуалізації духовності (Г.О. Балл, В.О. Моляко, Т.М. Титаренко та ін.), вольової організації (В.А. Іванніков, С.Д. Максименко та ін.), саморегуляції (О.Я. Чебикін), пізнавальної діяльності (П.Я. Гальперін, О.В. Скрипченко, Н.Ф. Тализіна). Психологічні аспекти

розвитку сфер цільової спрямованості особистості студентів-психологів під час навчальної діяльності не були предметом окремих досліджень. Таким чином, соціальна значущість проблеми та її недостатнє вивчення в психології зумовили вибір теми даного дослідження.

2. Методологія та методи

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань обрано такі методи дослідження: теоретичні (теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння та узагальнення даних теоретичних та експериментальних досліджень), емпіричні (тестування, констатувальний та формувальний експеримент), методи обробки даних (узагальнення та систематизація якісних і кількісних даних емпіричного дослідження); методи математичної статистики (оцінка розбіжності експериментальних даних за допомогою t-критерій Стьюдента).

3. Результати та дискусії

Спрямованість особистості нерозривно пов'язана із цілями, заради яких вона діє, її мотивами і суб'єктивним ставленням до різних сторін дійсності. Цільова спрямованість особистості – це якісна ознака спрямованості як такої. Дане поняття має свою структуру і розглядається в контексті двох вимірів: психологічно-індивідуального (спрямованість, самосвідомість, характер, психофізіологічні якості), діяльнісного (потребово-мотиваційні, інформаційно-пізнавальні, цілеутворювальні компоненти). Змістовна структура цільової спрямованості особистості перекликається з багатовимірною концепцією особистості О.П. Саннікової (формально-динамічний, змістовно-особистісний, соціально-імперативний рівні) (Саннікова, 2013) та психологічною структурою особистості В.В. Рибалки (Рибалка, 2013), який виділяє три виміри: соціально-психолого-індивідуальний (вертикальний), діяльнісний (горизонтальний) та генетичний (віковий) вимір.

Змістовні складові частини цільової спрямованості розглядає А.В. Фурман (Фурман,

2010) у багатосферній структурі аксіосфери як предмета психологічного пізнання особистості. Він виділяє чотири компоненти (підсфери): потребо-мотиваційний, діяльнісно-оперативний, ціннісно-смісловий, ціннісно-орієнтаційний.

Юнацький вік є важливим періодом у розвитку особистості, адже саме на цьому етапі починається вступ до самостійного дорослого життя, коли перед юнаками постає багато серйозних питань, які потребують відповідального вирішення.

Концепція даного дослідження спирається на психологічні основи моделі визначення цільової спрямованості особистості Я.В. Васильєва (Васильєв 2007), яка містить сім сфер спрямованості особистості: особистісну, сімейну, дружню, інтимну, навчальну, суспільну, самодіяльну. Ці сфери утворюють три позиції спрямованості особистості: егоцентричну, раціональну, альтруїстичну.

У дослідженні брали участь 123 студенти Чорноморського національного університету імені Петра Могили, які навчаються за спеціальністю «Психологія». Відповідно до теми, мети та напрямку експериментального дослідження в якості психодіагностичного інструментарію була використана методика дослідження цільової спрямованості особистості Я.В. Васильєва (Васильєв, 2007). Вона була використана з метою виявлення головних цілей, які ставили перед собою студенти, визначення рівневої структури цих цілей, а також виділення трьох позицій: егоцентричної, раціональної та альтруїстичної. Кількість цілей обмежувалась до двадцяти, і потрібно було встигнути визначитися з основними життєвими цілями за десять хвилин. Отримані цілі відображали спонтанну психічну діяльність суб'єктів, адже ніяких інструкцій, окрім за-

вершення двадцяти речень, не давалось. Перед студентами ставили завдання не тільки розташувати цілі за значимістю, але й оцінити час здійснення, реалізацію, залежність від себе, емоційне ставлення та вольове зусилля за десятибальною шкалою. Результати за сферами спрямованості проведеної методики відображено в таблиці 1, вони показують перевагу кількості цілей, пов'язаних з особистими потребами. Особиста сфера цільової спрямованості містить цілі, пов'язані з піклуванням про себе, орієнтовані на своє Я. Вони у своїй більшості егоцентричні, меркантильні й утилітарні. Але до цієї ж сфери відносяться і цілі, спрямовані на підтримку здоров'я та на самовдосконалення. Особистісна сфера становить 23% від загального обсягу цілей, що свідчить про зосередження студентів на сьогоденні, вони стають егоцентричними.

Для виявлення характерних особливостей цих рівнів у юнацькому віці ми провели статистичне порівняння за кількісними показниками так само, як це було зроблено під час аналізу сфер цільової спрямованості особистості. Щодо кожного з трьох рівнів наводяться кількісні показники загального складу цілей, їх відсоткове відношення, середнє арифметичне по вихідному списку і списку значущості цілей. Решта показників вказують на середнє арифметичне, але обчислюється на основі десятибальної шкали. Отримані дані показали, що за кількістю цілей переважає егоцентрична позиція, яка становить 49% від загальної вибірки. На другому місці – раціональна позиція (34%), і останньою є альтруїстична позиція – 15%. Такі дані свідчать про небажання студентів ставити віддалені, більш благородні цілі, замість цього вони обирають близькі, орієнтовані на задоволення власних біологічних потреб. Результати зрізу стосовно

Таблиця 1
Кількісні характеристики сфер цільової спрямованості студентів (n=123)

Сфери спрямованості	Загальна кількість цілей	% до загально обсягу цілей	Вихідний список цілей	Значимість цілей	Час здійснення цілей	Реалізація цілей	Залежність від мене	Емоційне ставлення	Вольове зусилля
Особистісна	572	23	6,1	7,3	4,8	6,1	6,6	7,1	6,2
Інтимна	152	6	8,2	10,1	5,7	5,1	5,3	5,2	5,0
Сімейна	318	13	9,9	9,2	5,2	4,3	4,6	6,9	5,4
Дружня	420	17	7,6	8,4	3,6	5,7	5,4	7,3	5,2
Навчальна	298	12	11,2	10,6	4,2	5,2	5,2	5,4	5,9
Суспільна	236	10	12,5	11,3	6,1	4,0	4,8	4,2	3,8
Самодіяльна	464	19	9,7	9,8	3,5	6,9	6,8	5,3	5,3

позицій особистості студентів наведені в таблиці 2.

Дані констатувального експерименту зумовлюють необхідність пошуку шляхів, методів і засобів розвитку раціональної та альтруїстичної позицій, сімейної, дружньої, суспільної та навчальної сфер цільової спрямованості особистості студентів. Психологічно-корекційна частина дослідження містить певні атрибути під час навчальної діяльності студентів-психологів, які є основоположними в розвитку цільової спрямованості особистості: 1) Для забезпечення максимальної ефективності проведення формувальної частини дослідження навчальна діяльність експериментальної групи будувалася з урахуванням таких принципів функціонування групи, як: активність, зворотний зв'язок, довіра, доброзичливість, суб'єктивність висловлювань, конфіденційність. 2. Проведення теоретичних занять у класі за партами, виставленими в коло. Це сприяло створенню неформальної атмосфери, забезпечувало можливість кожному бачити всіх учасників заняття, підкреслювало рівнозначність позицій усіх членів колективу, що сприяло створенню атмосфери відкритості, розвитку довіри, уваги та інтересу учасників одне до одного. 3. Використання схем орієнтовної основи дії (ООД) під час засвоювання нового теоретичного матеріалу та відпрацювання практичних навичок. Це дозволило швидко й ефективно засвоїти нові знання та навички, сформувані вміння будувати кроки для досягнення цілі, брати до уваги проблеми інших людей під час виконання власного завдання. 4. Проведення рефлексії наприкінці навчального тижня. Рефлексія проходить у вигляді чаювання. Під час даного заходу групова згуртованість значно зростала, особливо між тими членами групи, які могли виявити деяку схожість.

Усі учасники групи стикалися зі схожими труднощами під час навчання (виконання лабораторних робіт, складання іспитів і заліків) і боролися з ними – це і є основою для виникнення зв'язку. Таким чином, після рефлексії у студентів не залишалось думок про самотність та нерозуміння оточуючих. Юнаки отримували базове почуття прийняття і зворотний зв'язок від інших членів групи.

Формувальний експеримент щодо розвитку цільової спрямованості студентів проходив із вересня по грудень 2018 року, показав якісні та кількісні зміни у структурних компонентах цільової спрямованості особистості підлітка. Зріз за допомогою методики дослідження цільової спрямованості особистості Я.В. Васильєва визначив динаміку змін у кількісних характеристиках сфер та позиціях цільової спрямованості особистості. Результати кількісних характеристик сфер цільової спрямованості експериментальної групи за півроку навчання представлені в таблиці 3.

Результати контрольного зрізу вказують на кардинальну зміну порядку сфер у порівнянні з результатами констатувального експерименту. За даними цього зрізу, сфери розташувалися таким чином: дружня (23%), суспільна та сімейна (17%), навчальна (12%), самодіяльна та особистісна (11%), інтимна (9%). Такі дані свідчать про благородність та масштабність цілей, які ставлять перед собою юнаки. Їхня увага спрямована вже не на самого себе, а на близьких та оточуючих людей, на суспільство в цілому. Значно підвищилась кількість цілей, пов'язаних із навчанням. Наприкінці експерименту простежується тенденція підвищення престижності навчання в університеті та отримання знань для здобуття майбутньої професії. Зменшилась кількість цілей особистісної сфери, яка пов'язана із

Таблиця 2
Кількісні характеристики рівнів (позицій) цільової спрямованості студентів (n=123)

Позиції особистості	Загальна кількість цілей	% до загально обсягу	Вихідний список цілей	Значення цілей	Час здійснення цілей	Реалізація цілей	Залежність цілей від мене	Емоційне ставлення	Вольове зусилля
Альтруїстична	365	15	12,35	11,75	8,4	3,4	3,9	3,7	4,2
Раціональна	843	34	8,81	7,23	6,6	5,3	4,7	5,2	5,5
Егоцентрична	1252	49	5,29	7,87	3,1	6,7	5,2	6,1	6,3

задоволенням своїх фізіологічних потреб, що є позитивним результатом проведеної корекційної роботи. Адже зосередження на власній особистості, постановка суто егоцентричних цілей та ігнорування потреб суспільства призводить до сталості в розвитку і навіть деградації особистості у зв'язку з невідповідністю нормам її соціального оточення. Метою психологічної корекції був розвиток зрілої, націленої на майбутнє особистості.

Значення парного критерію (t) відносно альтруїстичної, раціональної та егоцентричної позицій цільової спрямованості особистості студентів на початку експерименту та після проведення його формульованої частини відображено у таблиці 4.

Від'ємний знак t-критерію Ст'юдента вказує на те, що дана складова частина за значенням вище в результатах констатувального експерименту. Як свідчить аналіз табл. 4, встановлені значимі відмінності між усіма складовими частинами трьох позицій цільової спрямованості студентів до та після експерименту, що підтверджує ефективність проведеної роботи з юнаками експериментальної групи. Студенти контрольної групи показали сталі результати – домінування егоцентричної позиції та низький рівень альтруїстичної.

Теоетичний аналіз проблеми спрямованості показав, що продовження дослідження цієї області психології особистості є перспективним, адже спрямованість являє собою вищу ланку її структурної організації. Розроблення проблеми спрямованості ведеться в широкому діапазоні: від загальнопсихологічного контексту до соціального, а її оформлення розглядають від розрізнених властивостей і утворень до складних інтегральних систем і структур. Фактично за всю історію вивчення спрямованості, після введення в науку її визначення С.Л. Рубінштейном, просування в бік вивчення психологічних механізмів даного явища не відбулося. Після аналізу проведеної психологічної корекції можна говори-

Висновки

Теоетичний аналіз проблеми спрямованості показав, що продовження дослідження цієї області психології особистості є перспективним, адже спрямованість являє собою вищу ланку її структурної організації. Розроблення проблеми спрямованості ведеться в широкому діапазоні: від загальнопсихологічного контексту до соціального, а її оформлення розглядають від розрізнених властивостей і утворень до складних інтегральних систем і структур. Фактично за всю історію вивчення спрямованості, після введення в науку її визначення С.Л. Рубінштейном, просування в бік вивчення психологічних механізмів даного явища не відбулося. Після аналізу проведеної психологічної корекції можна говори-

Таблиця 3

Кількісні характеристики сфер цільової спрямованості студентів експериментальної групи (n=20)

Навчальні роки	Сфери спрямованості	Загальна кількість цілей	% до загально обсягу цілей	Вихідний список цілей	Значимість цілей	Час здійснення цілей	Реалізація цілей	Залежність від мене	Емоційне ставлення	Вольове зусилля
контрольний зріз	Особистісна	44	11	9,3	9,9	4,2	4,3	7,8	6,2	7,3
	Інтимна	36	9	6,7	8,3	6,8	5,5	6,9	6,2	6,0
	Сімейна	68	17	8,2	7,1	5,9	5,1	6,2	7,1	7,4
	Дружня	92	23	5,8	5,5	7,2	4,4	6,1	7,5	6,9
	Навчальна	48	12	11,2	9,6	7,1	4,1	7,5	6,8	7,5
	Суспільна	68	17	8,1	10,3	8,2	5,8	6,3	5,2	6,3
	Самодіяльна	44	11	7,9	7,2	5,1	6,3	8,1	5,8	7,1

Таблиця 4

Значення t-критерію Ст'юдента, що отримані під час визначення достовірності відмінностей між складовими частинами позицій цільової спрямованості студентів

Позиції особистості	Заг. кількість цілей	Значення цілей	Час здійснення цілей	Реалізація цілей	Залежність від мене	Емоційне ставлення	Вольове зусилля
Альтруїстична	5,112	4,035	3,857	3,914	4,173	4,006	5,281
Раціональна	2,236	3,485	2,879	4,103	4,698	3,172	4,846
Егоцентрична	-4,186	-3,281	2,974	3,172	3,804	3,164	4,807

ти про те, що вона не тільки ефективна у плані розвитку цільової спрямованості особистості, але й закладає основи для конструктивного проживання кризи юнацького віку. Усвідомлення і прийняття власної індивідуальності, сформована впевненість у власних силах, почуття компетентності можуть сприяти подоланню деперсоналізації, конформізму, депресивних проявів, які простежуються у студентському середовищі. Достовірне зростання позицій цільової спрямованості експериментальної групи від переважання егоцентричної (на початку експерименту) до альтруїстичної (в кінці

експерименту) підтверджують можливість і необхідність забезпечення психологічної допомоги студентам у процесі їх індивідуального розвитку, свідчать про можливість включення розробленої програми в навчальну діяльність вищої школи. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Перспективи її вирішення пов'язані з концептуальним аналізом цільової спрямованості особистості студентів; виявленням гендерних особливостей її розвитку; створенням психодіагностичних методик дослідження даного психічного феномену.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильев Я.В. Футурреальная психология личности : монография, Николаев : Изд-во «Илион», 2007. 519 с.
2. Гальперин П.Я. Управление познавательной деятельностью учащихся. Москва : Издательство Московского университета, 1972. 260 с.
3. Рибалка В.В. Формула особистості і персонологічне мислення. *Психологія та суспільство*. 2013. № 4. С. 88–100.
4. Саннікова О.П. Багатовимірні концепції особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 1. С. 15–21.
5. Фурман А.А. Морально-етичні цінності в суспільному вимірі. *Психологія і суспільство*. 2010. № 1. С. 94–99.
6. Шилова Н.І. Спрямованість особистості як соціально-психологічне явище. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Т. 1. Вип. 5. С. 135–140.

REFERENCES:

1. Vasylev, Ya.V. (2007). *Futurrealnia psykhohohyia lychnosty: monohrafyia* [Futuristic psychology of personality: monograph]. Nikolaev: Ylyon [in Russian].
2. Halperyn, P.Ya. (1972). *Upravlenye poznatelnoi deiatelnosti uhashchykhia* [Management of cognitive activity of pupils]. Moscow: Yzdatelstvo Moskovskoho unyversyteta [in Russian].
3. Rybalka, V.V. (2013). *Formula osobystosti i personolohichne myslennia* [Formula of personality and personological thinking]. *Psykhohohyia ta suspilstvo – Psychology issues*, 4, 88–100 [in Ukrainian].
4. Sannikova, O.P. (2013). *Bahatovymirna kontseptsia osobystosti* [Multidimensional concept of personality]. *Problemy suchasnoi psykhohohii – Psychology issues*, 1, 15–21 [in Ukrainian].
5. Furman, A.A. (2010). *Moralno-etychni tsinnosti v suspilnomu vymiri* [Moral and ethical values in the social dimension]. *Psykhohohyia i suspilstvo – Psychology issues*, 1, 94–99 [in Ukrainian].
6. Shylova, N.I. (2017). *Spryamovanist osobystosti yak sotsialno-psykhohohichne yavyshche* [The orientation of the individual as a socio-psychological phenomenon]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia "Psykhohohichni nauky" – Psychology issues*, 5, 135–140 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.02.2019.
The article was received 26 February 2019.